

GRAĐA

**GRAČANIČKI
GLASNIK**
časopis za kulturnu
historiju

Broj 38, godina XIX
novembar, 2014.

© Monos 2014

Povodom 75. godišnjice smrti Mehmeda Spahe – veličanstveni dočeci u Gračanici

---

Dr. sc. Omer Hamzić

U povodu 131. godine rođenja i 75. godina od iznenadne i naprasne smrti Mehmeda Spahe, kao najvećeg i najznačajnijeg bošnjačkog političara i lidera u periodu između dva svjetska rata, u ovom prilogu podsjećamo na najvažnije činjenice iz njegove bogate i zanimljive biografije. Iako je o njegovom životu i djelu do sada već napisano više historiografskih radova, pa i nekoliko zapaženih monografija, činjenica je da ono još uvijek nije do kraja istraženo, niti rasvijetljeno sa svih aspekata.¹ Osim kontroverzi u vezi sa uzrocima iznenadne smrti Mehmeda Spahe, ostala su otvorena još mnoga pitanja, ne samo iz njegove političke djelatnosti za života, već i njegovog političkog naslijeđa, koja očekuju neke nove istraživače.

Ovom prigodom objavljujemo u cjelini dva novinska izvještaja o Spahinim posjetama Gračanici samo kao ilustraciju njegovog neposrednog nastupanja i obraćanja običnom narodu (naravno i zadobijanja velikih

---

1 Za ovu priliku izdvajamo najzapaženije naslove: Atif Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, (drugo izdanje) Sarajevo 1977; Šaćir Filandra, *Bošnjačka politika 20. vijeka*, Sarajevo 1998.; Harun Crnovršanin i Nuro Sadiković, *Dr. Mehmed Spaho – državnik i borac za Bosnu i Hercegovinu*, Frankfurt na Majni, Sandžačka riječ, 2007.; Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho 1883. – 1939. – politička biografija*, Sarajevo 2009.; Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije*, Zagreb 2010.; Ahmed Lavić i Elvedin Subašić, *Mehmed Spaho*, Sarajevo 2010.; Zlatko Hasanbegović, *Jugoslavenska muslimanska organizacija 1929. – 1941. (u ratu i revoluciji 1941.- 1945.)*, Zagreb 2012.;

simpatija i povjerenja tog naroda) tokom mnogobrojnih političkih turneja po Bosni i Hercegovini.

Mehmed Spahe je rođen u Sarajevu 1883. g., u alimskoj porodici. Nakon završene ruždije i gimnazije u rodnom gradu, upisao je studij prava u Beču, gdje je 1908. g. i doktorirao. Radio je kraće vrijeme u Okružnom sudu u Sarajevu, zatim u jednoj privatnoj advokatskoj firmi, a potom kao sekretar Trgovacko-obrtničke komore Bosne i Hercegovine. Političku karijeru je započeo u Muslimanskoj narodnoj organizaciji (MNO), a prvi njegov značajniji istup dešava se tokom Prvog svjetskog rata, kada se zajedno s dr. Halid-begom Hrasnicom izjasnio za jugoslavensku ideju.² Nakon rata, jedan je od osnivača JMO, a od 1921. g. i njen predsjednik. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu izabran je za narodnog poslanika u tuzlanskom i sarajevskom okružju; sa ostalim prvacima JMO podržao je donošenje Vidovdanskoeg ustava, pod uslovom da se pri novoj administrativnoj podjeli zemlje poštuje teritorijalna cjelovitost Bosne i Hercegovine. U vladi Nikole Pašića, 1921. g., bio je ministar trgovine i industrije. Do proglašenja diktature bio je član još dvije vlade, kao ministar trgovine i industrije i finansija. Nakon raskola u JMO i poraza frakcije Hfz. Ibrahim ef. Maglajlića³

na izborima, 1923. godine, dr. Mehmed Spahe je postao neosporni politički vođa Bošnjaka. Poslije proglašenja diktature, povukao se u opoziciju, a 1932. g. je, nakon poznatih "Sarajevskih punktacija" kojim je osudio centralističko uređenje i zahtijevao poštivanje ravnopravnosti historijsko-političkih jedinica među kojima i Bosne i Hercegovine kao ravnopravne članice, kraće vrijeme dopao je i zatvora. Ubrzo poslije petomajskih izbora, 1935. g., naglo mijenja politički kurs, napušta Udruženu opoziciju, koju je predvodio Maček i ulazi u vladajuću koaliciju (JRZ) i vladu Milana Stojadinovića, kao ministar saobraćaja. Bio je jedan od glavnih nesrpskih učesnika u realizaciji scenarija obaranja te vlade, 1938., zadržavši tako ministarsku poziciju i u novoj vladi Dragiše Cvetkovića. Iznenada je preminuo, 29. 6. 1939. godine u Beogradu, pod sumnjivim okolnostima, uoči potpisivanja sporazuma Cvetković-Maček o podjeli Bosne i Hercegovine, čemu se uvijek protivio. Kao vođa JMO, u tri navrata je dolazio na

ciji Bosne i Hercegovine, nekoliko mjeseci je proveo u logoru u Olomucu u Češkoj, a nakon oslobođanja odlazi na studije u Istanbul. Po povratku u Bosnu, bio je muderis i upravitelj medrese, a potom i ruždije u rodnom gradu. G. 1914. je imenovan za muftiju u Tuzli. U teškim vremenima Prevrata, 1918. - 1919. g., stupio je na čelo političkog organiziranja muslimana Tuzlanskog okružja, kroz Akcioni odbor, koji će se sa sličnim organizacijama ubrzo stopiti u jedinstvenu političku stranku – JMO. Maglajlić je postao i prvi predsjednik te stranke, a izabran je i u Ustavotvornu skupštinu 1920. g. Poslije podjele u poslaničkom klubu JMO (u proljeće 1922. g.), Maglajlić je, kao vođa tzv. "desničara", istupio iz stranke i sa više političkih istomišljenika osnovao novu političku partiju, *Jugoslavensku muslimansku narodnu organizaciju* (JMNO), koja je na narednim izborima doživjela neuspjeh, nakon čega se i Maglajlić povlači iz aktivnog političkog života. Poslije uvođenja diktature i promjene ustavne pozicije Islamske vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini, izabran je za reisu-l-ulemu, 1930. g., a svečani čin primanja menšure održan je u Bajrakli džamiji u Beogradu (kamo je preneseno sjedište Rijasetu), u prisustvu kralja, predstavnika državne uprave i diplomatskog kora. Promjenom političkih prilika, ponovo je umirovljen u proljeće 1936. g., nakon čega se povlači u Banja Luku, gdje je nekoliko mjeseci kasnije preselio na Ahiret.

2 dr. Halid-beg Hrasnica – političar, narodni poslanik i senator; brat *Abduselam-bega Hrasnice*. Rođen je u Sarajevu 1874. g. U rodnom gradu je završio ruždiju i gimnaziju, a potom upisuje studij prava u Beču, gdje je diplomirao i potom doktorirao. U politiku se uključuje nakon aneksije Bosne i Hercegovine i formiranja Bosanskog sabora, kao predstavnik MSS. Jedan je od osnivača JMO i njen prvi potpredsjednik. Više puta je biran za narodnog poslanika, a bio je i predsjednik poslaničkog kluba JMO. Spada u red najistaknutijih bošnjačkih političara u razdoblju između dva svjetska rata. (Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata – pravno-politički i društveno-ekonomski razvoj*, Travnik 2012., 361)

3 HFZ. Ibrahim ef. Maglajlić, muftija tuzlanski i reisu-l-ulema, jedan od osnivača JMO; rođen 1861. g. u Banja Luci, u staroj i uglednoj porodici. U rodnom gradu je stekao početno obrazovanje i završio medresu. Zbog učešća u pokretu otpora austrougarskoj okupa-

Dr. Mehmed Spaho, u posjeti Njemačkoj, 1938. godine. Bošnjački institut, Sarajevo, VIII-8

političke zborove u Gračanicu, poznatu kao snažno uporište njegove stranke.⁴

Prvi puta posjetio je Gračanicu 26. 2. 1926., drugi puta 4. 9. 1927. i treći puta - 26. 2. 1936 (nakon konstituisanja Mjesnog odbora JRZ u Gračanicu). Kao i u drugim mjestima u koja je dolazio, i u Gračanicu su to bili jako dobro pripremljeni i organizovani skupovi, na kojima je objašnjavao opće političke aktuelnosti, te bliže i dalje ciljeve stranačke politike JMO. Izvještaji sa tih skupova redovno su objavljivani u političkim rubrikama svih tadašnjih dnevnih listova, a nešto detaljnije u stranačkom listu "Pravda".

Izvještaje o prvoj i drugoj posjeti Gračanici, uz neophodna objašnjenja, prenosimo u cjelini sa stranica lista "Pravda", koji je izlazio kao organ JMO u Sarajevu. Izvještaj o trećoj posjeti Gračanicu prenio je *Jugoslavenski list* u broju 12, od 5. 11. 1936. godine.

Mehmed Spaho na velikoj konferenciji JMO u Gračanicu, 26. 2. 1926.

Nakon parlamentarnih izbora, održanih 8. 2. 1925., došlo je do velikih zaokreta na političkoj sceni zemlje, prije svega do kratkotrajnog približavanja *Hrvatske seljačke* i *Radikalne stranke* (Radić ulazi u Vladu, tzv. RR vlada).

U isto vrijeme učinjen je zaokret i u politici JMO prema *Demokratima* Ljube Davidovića, što će dovesti i do napuštanja opozicije i stvaranja *Demokratske zajednice* (sa *Demokratima*, 5. 10. 1926.) i ulaska u Vladu. (Vukićevićeva vlada).⁵ Da bi što bolje objasnili novu političku poziciju svojih stranaka aktivisti JMO i *Radikalne stranke*, krenuli su u intenzivnu agitaciju po terenu. Držali su stranačke konferencije i skupove u gotovo svim krajevima Bosne i Hercegovine. Gračanica je dobar primjer tog međustranačkog sučeljavanja i prepucavanja na terenu.⁶

Sarajevska "Pravda", glasilo JMO, o tome donosi opširan izvještaj, koji prenosimo u cjelini⁷:

VELIČANSTVEN ZBOR J.M.O. U GRAČANICI

G. dr. Mehmed Spaho sa nar. posl. Ba-ljićem, Miljkovićem, Mulavdićem i Čumo-

5 Riječ je o koaliciji JMO i Davidovićeve demokratske stranke koja je sklopljena radi zajedničkog istupanja na predstojećim parlamentarnim izborima. Formiranje ove koalicije formalno je ozvaničeno na zajedničkoj sjednici poslaničkih klubova JMO i Demokratske stranke, 5. 10. 1926. godine. To je u javnosti dočekano kao značajan događaj u političkom i parlamentarnom životu zemlje. Stvaranjem ove koalicije JMO je ojačala svoje pozicije u Parlamentu i stvorila realne izgleda za ulazak u Vladu. Ujedno je opovrgla prigovore iz redova Radikala i drugih protivnika "o vjerskom karakteru stranke i hrvatskoj nacionalnoj orijentaciji poslanika JMO" (Atif Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo 1977., 242). Nakon stvaranja Demokratske zajednice, politički vrh JMO se angažovao da svom članstvu i pristalicama objasni ciljeve koalicije. To je urodilo plodom, posebno na zajedničkom istupanju JMO sa *Demokratima* na oblasnim izborima 23. 1. 1927. i skupštinskim izborima 11. 9. 1927. godine. U međuvremenu je Mehmed Spaho, zajedno sa *Demokratima*, ušao u vladu Velje Vukićevića (17. 4. 1927.). Ulazak u radikalnu vladu bila je pragmatična odluka, koja će pomoći nastup Demokratske zajednice, zajednički dakle, i jedne i druge stranke, na opštim izborima, 11. 9. 1927. Održano je niz zajedničkih velikih predizbornih skupova, među kojima i u Gračanicu. Demokratska zajednica je na tim izborima ostvarila solidan rezultat, osvojivši ukupno 18 mandata u Skupštini. (Atif Purivatra, *nav. djelo* 268-271).

6 Omer Hamzić, *nav. djelo*, 101, 102

7 "Pravda", br VIII/9, 2. 3. 1926., 1

4 Omer Hamzić, *nav. djelo*, 372, 373

vićem u Gračanici. – *Doček na stanici Karanovac. – Mnoštvo svijeta na gračaničkoj stanici. – Velika povorka do Muslimanske čitaonice. – Seljaštvo gračaničkog i susjednih kotareva sleglo se u grad. – Razgovor u čitaonici. – Zbor iza džume: preko 5.000 naroda. – Dr. Spahe o politici J.M.O. i politici radikalno-radićevog sporazuma. – Nehaj vladinih stranaka za BiH. – Čvrsti redovi J.M.O. – S. Baljić o politici nasilja u zemlji. – J.M.O. i srpsko-hrvatski sporazum. – “Mi smo se opredijelili na dan ujedinjenja. – Miljković o nepravdama nad Muslimanima. –” Seljačka vlada ne štiti seljaka. – Mulabdić: radikalski agenti priznaju nejednakost pred zakonom. – “Sila je časovita a pravda vječna”. – Dr. Spahe pozdravlja zbor. – Oproštaj u čitaonici. – Odlazak u 5 sati.*

U petak 26. februara zakazao je kotarski odbor J.M.O. u Gračanici javni zbor, na koji je došao predsjednik stranke g. dr. Mehmed Spaho te narodni poslanici gg. Mulabdić⁸, Baljić,⁹

8 Edhem Mulabdić, književnik i publicist, narodni poslanik za srez Gračanicu (na listi JMO); rođen 1862. g. u Maglaju. U rodnom mjestu je završio mekteb i ruždiju (nižu gimnaziju). Učiteljsku školu u Sarajevu završio je 1890. g., nakon čega je kao nastavnik i upravitelj službovao u nekoliko školskih zavoda i ustanova. Sudionik je ili neposredni inicijator najznačajnijih kulturnih projekata Bošnjaka u prvoj polovini 20. stoljeća. Mulabdić se smatra prvim bošnjačkim proznim piscem i jednom od začetnika prvog bošnjačkog kulturnog preporoda, a njegovo najznačajnije djelo je roman “Zeleno busenje”. Od 1923. do 1929. g. bavio se aktivno politikom, kao član JMO. U tom periodu često je dolazio u Gračanicu, agitirao za svoju stranku, obilazio sela, razgovarao s ljudima i o nekima od njih ostavio zanimljive zapise. Kao narodni poslanik za srezove Maglaj i Gračаница, više puta je istupao i lobirao za različite projekte, poput izgradnje škola. Po dolasku komunisti, Mulabdić je zbog učešća u kulturnom životu tokom perioda NDH (kao predsjednik “Narodne uzdanice”) nekoliko mjeseci proveo u zatvoru, a uskraćeno mu je i pravo na penziju. Umro je u Sarajevu 1954. g. (Omer Hamzić, *nav. djelo*, 368)

9 Salih Baljić, profesor i političar, rođen 1890. g. u Stocu, gdje je završio osnovnu školu. Klasičnu gimnaziju je završio 1910. g. u Mostaru. Studirao je prirodne nauke u Beču i Zagrebu. Radio je kao profesor na gimnazijama u Bihaću, Mostaru i Sarajevu. Biran je za

Miljković¹⁰ i Čumović¹¹. Već rano ujutro izišla je delegacija gračaničkog kot. odbora na stanicu Karanovac u susret gostima, te su zajedno doputovali vlakom u 8 i po sati u Gračanicu, gdje ih je pozdravilo mnoštvo svijeta. Na sam dan skupštine okupili su se muslimanski težači iz gračaničkog kotara u neobično velikom broju, a nadošli su pristaše J.M.O. i iz drugih mjesta, primjerice Maglaja, Doboja, Gradačca i Tuzle, te je Gračаница vrvila mnoštvom muslimanskog svijeta. Provedavši vrijeme u najugodnijem razgovoru o narodnim potrebama i prilikama do pred samu džumu-gosti su počašćeni u kući predsjednika kot. odbora g. Mujage Muftića¹². Nakon džuma-namaza svi

narodnog poslanika na listi JMO, sve do svog političkog razlaza sa dr. Mehmedom Spahom. Kao politički aktivista, nekoliko puta prisustvovao je predizbornim skupovima JMO u Gračanici. U ljeto 1941. preselio se u Zagreb, gdje je godinu dana radio kao profesor na Trećoj muškoj gimnaziji, a potom je stupio u diplomatsku službu Nezavisne države Hrvatske (NDH). Nakon oslobođenja, Okružni sud u Zagrebu mu je izrekao smrtnu kaznu, koja je zamijenjena sa 20 godina teške robije. Iz zatvora je pušten 1957. a umro u Ljubljani 1968. g. (Omer Hamzić, *nav. djelo*, 348)

10 Hasan Miljković, posjednik iz Cazina, ugledni član JMO, učesnik je osnivačke skupštine JMO, na kojoj je biran u Centralni odbor stranke, 16. 2. 1919. (Atif Purivatra, *nav. djelo* 57). U toku raskola u stranci, 1922. godine, bio je na strani tzv. “ljevičara” i podržao Mehmeda Spahu. Još u dva mandata biran je za člana Centralnog odbora stranke: 26. 1. 1923. i 16. 7. 1927. godine. Za narodnog poslanika u Ustavotvornu skupštinu izabran je 28. 11. 1920. godine.

11 Husein Čumović, trgovac, aktivista JMO iz Zvornika, biran u Centralni odbor na Skupštini JMO 26. 1. 1923. kao kotarski delegat iz Zvornika (Atif Purivatra 371). Biran je za narodnog poslanika u izborima 1920., 1923. i 1925. godine. (Atif Purivatra, *nav. djelo* 245)

12 Mujaga Muftić posjednik, trgovac i lokalni političar. Rođen je u Gračanici 1868. g. Potiče iz stare i ugledne gračaničke porodice, koja po predanju vuče porijeklo iz Mađarske. U ranoj mladosti je ostao bez oca, te je brigu o njegovu odgoju preuzeo amidža Gani-beg, gradonačelnik Gračаница, napredan čovjek i veliki zagovornik prosvjećivanja bošnjačkog naroda. Mujaga se počeo baviti trgovinom, u kojoj je stekao veliko bogatstvo. Bio je jedan od osnivača i najvećih dioničara Muslimanske privredne banke u Gračanici. Imao je velik posjed u Špionici kod Srebrenika, gdje je povremeno i živio. Njegova supruga Bakša bila je iz Odžaka, iz poznate familije Maglajlića, sa njom je imao

jet se je iskupio u velikoj medresanskoj avliji na zbor. Na jednom balkonu je bila priređena govornica. Ko je s balkona pogledao, mogao je vidjeti, kako se svijet upravo guši u kolikom se je mnoštvu bio natiskao u avliju. Ulazi sa pazarišta su bili zatrpani narodom. Zamjenik sreskog poglavara je morao intervenirati da ne bi usljed velike stiske još kogod i nastradao. Može se reći da je bilo prisutno 5 hiljada naroda.

Tačno u 1 sat otvorio je zbor predsjednik kotarskog odbora g. Mujaga Muftić, predstavivši narodu g. dra Spahu i njegove drugove. Prvi je uzeo riječ nar. poslanik g. Edhem Mulavdić, koji je u nekoliko riječi razložio narodu kako je došlo do ovoga zbora te zahvalivši se na brojnom odzivu pristaša J.M.O. predao je riječ predsjedniku stranke g. dr. Spahi.

G. dr. Spaho burno pozdravljen od naroda počinje svoj jednosatni govor: Prošli su izbori vođeni u znaku terora i bezakonja, da se dobije većina. Vršeni su pritisci i na pristaše naše organizacije, ali rezultat izbora je pokazao, da muslimanski svijet nije pokleknuo niti se je iznevjerio stranačkoj disciplini ni svojoj političkoj zajednici. Ja vam zato kao nosilac liste za tuzlansko okružje zahvaljujem. U prošlim izborima je išla naša organizacija kao saveznica demokratske stranke, Hrv. rep. selj. stranke i Slov. Ljudske Stranke. Nijesmo iznijeli pobjedu prema udruženim strankama Pašićai Pribićevića, ali smo nastavili borbu u Bloku narodnog sporazuma i dalje za potpunu jednakost i ravnopravnost svih građana u zemlji, za dobar red i poredak u državi i poštenje u državnoj upravi. Ali je pokleknuo g. Stj. Radić i njegova stranka. Iznevjerio se je našem sporazumu, a sklopio je drugi sporazum sa g. Pašić. Taj sporazum mi ne smatramo pravim

četvoricu sinova. Politikom se počeo baviti još u vrijeme Austro-Ugarske. Pripadao je MNO i kao istaknuti član te stranke, izabran je za gradskog vijećnika na općinskim izborima 1910. godine. Nakon Prvog svjetskog rata nastavio se baviti politikom: bio je jedan od osnivača i dugogodišnji predsjednik Mjesnog i Sreskog odbora JMO u Gračanicima. Umro je u rodnom gradu, 1936. godine (Omer Hamzić, nav. djelo 368).

narodnim sporazumom, jer je stvoren u vrijeme kad su se g. Radić i čitavo vodstvo njegove stranke nalazili u zatvoru dok je nad njegovim pristašama i nadalje počivala "Obznana". G. Stj. Radić je konačno priznao dinastiju i monarhiju, Vidovdanski ustav onakav kakav je, odrekao se republike i odobrio sveukupno političko stanje. I ako smo protiv načina na koji se je došlo do ovog sporazuma, ipak moramo priznati, da sporazum između dvije političke skrajnosti u našoj zemlji, između nasilnika Pašića i "izdajnika" Radića imade ipak jednu dobru stranu, a ta je da je nestalo više podjele građana u državotvorne i antidržavne. Ali sporazum Pašić – Radić nije ispunio nade, koje su donekle s pravom polagane u izmirenje Srba i Hrvata. Politika današnje vlade ne razlikuje se gotovo ništa od politike PP vlade. Šta više politika Pavla Radića, ministra za Agrarnu Reformu gora je nego politika ijednog dosadašnjeg ministra ovog resora. On ne povređuje samo interese bivšeg posjednika nego uvelike uništava i muslimanskog teškača oduzimajući mu zemlju ispred kućnog praga. Ne provodi se izjednačenje zakona niti se u zemlji osjeća prava jednakost i ravnopravnost građana pred zakonom i pred vlastima. Kakav je rad današnje vlade najbolje nam pokazuje državni proračun koji se ovih dana raspravlja pred Nar. Skupštinom, a koji iznosi 12 i po milijardi dinara. Na pojedine pokrajine određuju se krediti u pojedine svrhe u vrlo visokim sumama, dok su ti krediti za Bosnu i Hercegovinu vrlo mali ili skoro nikakvi. U zemlji i dalje vlada nejednako poresko opterećenje. Kako god nisu građani izjednačeni u svojim dužnostima prema državi, tako isto nisu izjednačeni ni u blagodatima koje im država daje. Današnja vlada tvrdi da se popravljaju gospodarsko stanje time što dinar raste i cijene životnim namirnicama uistinu padaju, ali drugim artiklima potrebnim kako građaninu tako seljaku cijene ni malo ne padaju. Kod pravljenja zakonskog predloga o carinskoj tarifi vlada je odredila visoke uvozne carine naročito na one predmete koji su potrebni seljaku. U finansijskom odbo-

ru su poslanici Radićeve i radikalne stranke birani u B.i H. i ovoga puta odbili predlog da se smanji vanredni prirez na desetinski paušal od 500 na sto a da se zadrži u ovoj visini od zemljarine. Gospodin dr. Srškić je sam ovih dana u Narodnoj skupštini priznao, da su B. i H. zapostavljene. On je doduše napao samo Narodnu banku, a nije se ni jednom riječi osvrnuo za što dosadanje vlade nijesu ukazivale dovoljno pažnje Bosni i Hercegovini, naročito u pitanju poreza i budžetskih kredita. Gosp. Dr. Spaho dobija prigovor od strane radikala i Radićeva da su Muslimani u J.M.O. organizovani na vjerskoj bazi, jer Radikalna i Radićeva stranka su isto toliko vjerske koliko i naša. Radić je svoje zborove otvarao sa pozdravom "Hvaljen Isus", a Radikalna stranka slavi svake godine svoju krsnu slavu Tri Jerarha, pa i državne zgrade osveštavaju se po pravoslavnom obredu. Naša organizacija ima samo ime vjersko, a po svom radu je čisto politička stranka, dok oni ne nose tog imena, ali su i po formi i sadržini vjerske organizacije. Pronose se glasine o slabljenju naše organizacije kao i o tome da se moramo opredijeliti na jednu ili na drugu stranu. Upozorujemo vas da se ne date zavesti tim glasovima jer naša organizacija stoji sada mnogo bolje nego li protivnici misle. To sam opazio ovih dana i u travničkom okružju. Stižu mi glasovi i iz drugih krajeva a i ovaj veličanstveni zbor je najbolji dokaz da je naša organizacija jača nego ikad prije. Što se tiče kakva opredjeljivanja izjavljujem da još postoje oni isti razlozi s kojih je organizacija osnovana, da ona i dalje ostaje onakva kakva je sada. Ne osjećamo nikakve potrebe da što mijenjamo, a kamo li da dozvolimo, da se naša organizacija raspame. Ovaj veličanstveni skup najbolje dokazuje, kako naši birači cijene svoju organizaciju i vjeruju da se samo u njenim redovima mogu boriti za svoja prava. Govornik je završio svoj govor pozdravljen trokratnim "Živio".

Iza toga uzima riječ gosp **Salih Baljić**. On je rekao da se politika u našoj zemlji dijeli na politiku nasilja i politiku prave građanske slo-

bode i građanskih prava. Vas niko nije prisilio da se opredijelite za J.M.O., dok su prošli izbori bili svjedokom da su građani nasilnim mjerama bili primorani da glasaju za vladajuće stranke. Mi smo protivnici svakoga nasilja, za to smo od početka pošli putem koji vodi jednakosti i ravnopravnosti svih građana, a u cilju k pravom narodnom i državnom jedinstvu. Gospodin Pašić je došao sa starom srpskom radikalnom strankom i svojim predratnim nazorima, a g. Radić sa svojom mirotvornom čovječanskom seljačkom republikom. Sva naša politička borba išla je za tim, da se izgladi spor između najjačih predstavnika Srba i Hrvata, pa i današnji sporazum bilo kakav mu drago djelo je naše i naših saveznika gg. Davidovića i Korošca. I ako ovaj sporazum nije onakav kakav je bila počela da provodi Vlada g. Davidovića, ipak predstavlja neko izgladenje srpsko-hrvatskog spora. Mi smo uvijek govorili da je u bratskom sporazumu Srba, Hrvata i Slovenaca sadržano i dobro bos.herc. Muslimana. Stranke današnjeg sporazuma okomile su se na J.M.O. pozivajući nas da se opredijelimo. Pitam vas, braćo, komu ćemo? Ili da poljubimo skute Nikoli Pašiću poput Stjepana Radića, ili da poljubimo skute čak i Stjepanu Radiću, koga su juče izvukli iz rupe. (U skupštini glasni protesti: ni jednom, ni drugom!). Znao sam ja da ću dobiti ovakav odgovor, zar da ovi vode nas, koji znamo šta je sloboda i koji smo živili u ovim zemljama samostalnim građanskim životom u velikoj turskoj carevini sve do dolaska Omerpaše Latasa, da se opredijelimo strankama koje nam nameću plemenski spor? Mi idemo ka politici državnog i narodnog jedinstva i težimo državnom nacionalnom imenu jugoslavenskom. Mi smo se opredijelili u glavnom kad je trebalo, a to je na dan narodnoga ujedinjenja kad smo se slobodno izjavili za monarhiju i dinastiju Karađorđevića. Baljić svršava burno pozdravljen od skupštine.

Iza njega govori g. **Hasan Miljković**, koji se osvrće na početak i stvaranje J.M.O. i iznosi nepravilike i nepravde koje su muslimani pod-

Pojedini br. D1.50

IZLAZI SVAKOG UTORKA.

Uredništvo i Uprava, nalaze se u Kralja Petra ulici, kuljska palača.

TELEFON BROJ

GL

BROJ 9.

PRAVDA

JUGOSLAVENSKJE MUSLIMANSKE ORGANIZACIJE.

Sarajevo, utorak 2. marta 1926.

Poštarina plaćena

Broj čekovnog računa Poštanske štedionice br. 1119.

Plativo i u tuziivo u Sarajevu.

GOD VIII.

Veličanstveni zbor J. M. O. u Gračanići.

G. dr. M. Spaho sa nar. posl. Baljićem, Miljkovićem, Mulabdićem i Čumavićem u Gračanići. — Doček na stanici Karanovac. — Mnostvo svijeta na gračanićkoj stanici. — Velika povorka do Muslimana. Čitaonice. — Seljinstvo gračanićkog i susjednih kotareva sleglo se u grad. — Razgovor u čitaonici. — Zbor iza džamije preko 5000 naroda. — Dr. Spaho o politici J. M. O. i politici radikalno-radiećevog sporazuma. — Nehaj vladinih stranaka za B. i H. — Čvrsti redovi J. M. O. — S. Baljić o politici nasilja u zemlji. — J. M. O. i srpsko-hrvatski sporazum. — Mi smo se opredijeli na dan ujedinjenja. — Miljković o nepravdama nad Muslimanima. — Seljačka vlada ne štiti seljaka. — Mulabdić: radikalni agenti priznaju nejednakost pred zakonom. — Sila je zasvoila a pravda vječna. — Dr. Spaho pozdravlja zbor. — Oprostaj u čitaonici. — Odlazak u 5 sati.

U petak 26. februara zakazao je kotarski odbor J. M. O. u Gračanići javni zbor, na koji je došao predsjednik stranke g. dr. Mehmed Spaho, dva narodni poslanici g. Mulabdić, Baljić, Miljković i Čumavić. Već rano jutro izišle je delegacija gračanićkog kot. odbora na stanicu Karanovac a susret gostima, te su zajedno doputovali, vlakom u 8 i po sati u Gračanići, gdje ih je pozdravilo mnostvo svijeta. Na sam dan skupštine okupili su se muslimanski izlazi iz gračanićkog kotara u neobično velikom broju, a nadolazi su prisjele J. M. O. i iz drugih mjesta, primjerice Maglaja, Doboja, Gradaca i Tuzle, te je Gračanića vrhla mnoštvom muslimanskog svijeta. Provedavši vrijeme u najuzbudljivijem razgovoru o narodnim potrebama i politikama do pred samu džamiju, govor su počeli u kući predsjednika kot. odbora g. Mujaže Mulabdića. Nakon izjama namaz svijet se je iskupio u velikoj medžanski avliji na zbor. Na jednom balkonu je bila priredena govornica, ko je s balkona pogledao, mogao je vidjeti, kako se svjet upravo govor, a kolikom se je mnoštvo bio natiskao u avliju. Ulazi sa parizarija su bili natrpani narodom. Zamjenik sreskog boglavara je morao intervenirati, da se bi usljed velike sirske još boglo i nasradda. Može se reći, da je bilo prisutno 5 hiljada naroda.

Tačno u 11 sati otvorio je zbor predsjednik kotarskog odbora g. Mujaže Mulabdić, rekavši: narodu se, dila

svuju krsnu slavu sveta tri Jerarha, pa i državne zgrade osvjećavaju se po pravoslavnom obredu. Naša organizacija ima samo ime vjersko, a po svom radu je čisto politička stranka, dok oni ne nose tog imena, ali su i u formi i sadržini vjerske organizacije. Pronose se glasine o slabljenju naše organizacije kao i o tome, da se moramo opredijeliti na jednu ili na drugu stranu. Upozorujemo vas, da se ne dale zavesti tim glasovima, jer naša organizacija stoji sada bolje nego li protivnici misle. To sam opazio ovih dana i u travničkom okružju, sižu mi glasovi i iz drugih krajeva, a i ovaj veličanstveni zbor je najbolji dokaz, da je naša organizacija jača nego ikad prije. Što se tiče kakva opredjeljivanja izjavljujem, da još postoje oni isti razlozi, s kojih je organizacija osnovana, da ova i dalje ostaje onakva kakva je sada. Ne osjećamo nikakve potrebe da što mijenjamo, a kamo li da dozvolimo, da se naša organizacija raspadne. Ovaj veličanstveni skup najbolje dokazuje, kako naši birati cijene svoju organizaciju i vjeruju, da se samo u njim rodovima mogu boriti za svoja prava. Govornik je završio svoj govor pozdravljen trokratnim živio.

Iza toga uzima riječ gosp. Salih Baljić. On je rekao, da se politika u našoj zemlji dijeli na politiku nasilja i politiku prave građanske slobode i građanskih prava. Vas nitko nije prisilio, da se opredijelite za J. M. O., dok su prošli izbori bili svjedokom, da su građani nasilnim mjerama bili primorani da glasuju za vladajuće stranke. Mi smo protivnici svakoga nasilja, za to smo od početka pošli putem, koji vodi jednakosti i ravnopravnosti svih građana, a u cilju pravom narodnom i državnom jedinstvu. Gospodinu Pašić je došao sa starim srpskom radikalnom strankom i svojim prednatim uzorima a g. Radić sa svojom mirovnom čovječanskom seljačkom republikom. Sva naša politička borba išla je za tim, da se izgladi spor između najblijih predstavnika sela i Hrvata, pa i današnji sporazum bilo kakav bio drugo djelo

ujedinjenja do danas. Oštro kritikuje politiku sviju vlada a naročito Pašić-Radićeve vlade, koja ni u koliko nije poboljšala stanje u zemlji. Naročito se zadržava na nepoštivanju općinskih samouprava kao i na vrijeđanju vjersko-prosvjetne autonomije b.h. Muslimana od strane današnje vlade. Ova se vlada nazivlje seljačkom vladom, a najmanje štiti interese našega seljaka. Seljak se mora da rastavi i sa blagom da plati današnji teški porez, što kupuje to plaća pod skupe cijene dok su njegovi proizvodi posve pojeftinili. Vi braćo seljaci najbolje znate, je li vam ikad bilo teže živjeti nego danas? (U skupštini glasni prigovori: najteže nam je danas). Govornik je nekoliko puta burno pozdravljen.

Na to je riječ uzeo g. Edhem Mulabdić, koji kaže da je hodajući kroz ovaj kotar saznao kako agenti radikalni zalaze u muslimanska sela i nagovaraju seljake da stupaju u radikalnu stranku. Govore im neistine, da J. M. O. ne postoji više, da je dr. Spaho propao, da oni dok su u organizaciji nemaju nikakva prava, a kad stupe u radikalnu stranku, njihov će se svaki posao glatko srtšavati u svim uređima. Ali mi dobro znamo, da smo svi ipak pred zakonom jednaki, svakako smo jednaki na jednom mjestu sigurno, a to je u poreznom uredu, a kad smo jednaki u poreznom uredu, onda moramo biti jednaki i kod geometra i kod šumara i kod sudca i kod predsjednika. Za to nije istina, da nemamo nikakva prava, ali je istina, da nas u raznim uređima ne smatraju jednaki. Da se o tom uvjerimo, ne trebali nam i dalje iz ovog kotara. Gotovo u svakome sela čitara se zemlja dijeli ljudima, ne dolovrovoljima nego običnim, koji nemaju zemlje, je dovode iz drugih općina u muslimanska sela, a muslimanima tog sela oskudnim zemljom, ne daje se zemlja u njihovom rodnom selu. To je za to što su ovo Muja, a oni drugi Pere. Naša je borba u tom, da se svaki pojedinac zakon i pravda i svakom jednako sudi. Pravda i sila bore se

nijeli od dana ujedinjenja do danas. Oštro kritikuje politiku sviju vlada, a naročito Pašić-Radićeve vlade koja ni u koliko nije poboljšala stanje u zemlji. Naročito se zadržava na nepoštivanju općinskih samouprava kao i na vrijeđanju vjersko-prosvjetne autonomije b.h. Muslimana od strane današnje vlade. Ova se vlada nazivlje seljačkom vladom, a najmanje štiti interese našega seljaka. Seljak se mora da rastavi i sa blagom da plati današnji teški porez, što kupuje to plaća pod skupe cijene dok su njegovi proizvodi posve pojeftinili. Vi braćo

seljaci najbolje znate je li vam ikad bilo teže živjeti nego danas? (U skupštini glasni prigovori: najteže nam je danas). Govornik je nekoliko puta burno pozdravljen.

Na to je riječ uzeo g. Edhem Mulabdić, koji kaže da je hodajući kroz ovaj kotar saznao kako agenti radikalni zalaze u muslimanska sela i nagovaraju seljake da stupaju u radikalnu stranku. Govore im neistine, da J. M. O. ne postoji više, da je dr. Spaho propao, da oni dok su u organizaciji nemaju nikakva prava, a kad stupe u radikalnu stranku, njihov će se svaki

posao glatko svršavati u svim uredima. Ali mi dobro znamo da smo svi ipak pred zakonom jednaki, svakako smo jednaki na jednom mjestu sigurno, a to je u poreznom uredu, a kad smo jednaki u poreznom uredu, onda moramo biti jednaki i kod geometra i kod šumara i kod sudca i kod predstojnika. Zato nije istina da nemamo nikakva prava, ali je istina da nas u raznim uredima ne smatraju jednako. Da se o tom uvjerimo, ne treba nam ići dalje iz ovog kotara. Gotovo u svakome selu erar na se zemlja dijeli ljudima, ne dobrovoljcima nego običnim, koji nemaju zemlje i dovode se iz drugih općina u muslimanska sela, a muslimanima tog sela oskudnim zemljom ne daje se zemlja u njihovu rođenom selu. To je zato što su ovo Muje, a oni drugi Pere. Naša je borba u tom da se svagdje poštuju zakoni i pravda i svakom jednako sudi. Pravda i sila bore se od kad svijet postoji i Pravda je vječna, ona će pobijediti, a sila časovita. Mi smo na putu pravde. Trnovit je ovaj put, teška je ova borba, ali valja ustrajati jer je u tom nas sviju spas.

Na koncu se je dr. Spaho sa nekoliko toplih riječi zahvalio okupljenom narodu na njegovoj stranačkoj disciplini i političkoj svijesti i oprostio se, na što je svijet kliknuo "živila organizacija". Poslanici su iza toga proveli vrijeme u srdačnom razgovoru u Čitaonici, gdje su se oprostili i u 5 sati otputovali."

Mehmed Spaho na velikom predizbornom skupu JMO u Gračanici, 6. 9. 1927. godine

Ulaskom u vladu Velje Vukićevića nakon odstupanja Vlade Nikole Uzuznovića, 17. 4. 1927. godine, JMO se, nakon četverogodišnjeg opozicionog statusa (osim kratkog perioda od 27. 7. do 6. 11. 1924.), ponovo našla u krugu vladajućih. Podršku (radikalnoj) vladi, vođstvo JMO je, kako su objašnjavali, prihvatilo "zato što im je opoziciono držanje stvaralo ogromne poteškoće u ostvarivanju vlastitih klasno-političkih interesa koji su

stalno bili ugroženi od srpske i hrvatske buržoazije."¹³

I pored ulaska JMO u radikalnu vladu Velje Vukićevića, međusobna politička konfrontacija između "spahinovaca" i *Radikala* na terenu nije prestajala, nešto po inerciji, a više zbog toga što sva ta politička partnerstva nisu garantovala neku trajniju stabilnost u zemlji.

Napuštajući opoziciju, vođstvo JMO, ipak, otupljuje svoju kritičku oštricu prema aktualnim problemima zemlje i okreće se učvršćivanju stranke na terenu. Visoki funkcioneri i narodni poslanici obilazili su organizacije i objašnjavali novu političku poziciju stranke u okviru Demokratske zajednice. Tako je JMO povratila pozicije, izgubljene tokom svoga bavljenja u opoziciji i spremno dočekala raspisivanje parlamentarnih izbora za 11. 9. 1927. godine na kojima je nastupila u koalicijom partnerstvu zajedno sa Demokratskom strankom Ljube Davidovića (Demokratska zajednica).¹⁴ Sarajevska "Pravda", donosi opširan izvještaj sa predizbornih skupova u Gračanici i Zavidovićima. Izvještaj iz Gračanice prenosimo u cjelini.¹⁵

**Dva velika manifestaciona zbora
Silno oduševljenje masa u Gračanici i Zavidovićima**

¹³ Atif Purivatra, *nav. djelo*, 258

¹⁴ U obrazloženju odluke o raspisivanju novih parlamentarnih izbora za 11. 9. 1927. godine Vukićevićeva vlada je najavila promjenu zakonske regulative i reviziju postojećeg stanja u zemlji. Između ostalog, obećala je da će na nov način uspostaviti organizaciju vrhovne i samoupravne vlasti, te donijeti zakon o administrativnoj podjeli zemlje na oblasti, zatim zakon o privredi, državnim finansijama, vanjskoj politici, vjerskim odnosima itd. (Atif Purivatra, *nav. djelo*, 263)

¹⁵ *Pravda*, br VII/74, 7.9.1927., 2

Povorka konjanika i kola. – Za jedan dan pred 10.000 ljudi – Neusporediva svijest naših birača. – jedinstvo Demokratske zajednice

U GRAČANICI

Gračanica, 6. septembra (1927.). Za jučer prije podne bio je najavljen veliki zbor Demokratske zajednice u Gračanici. Kako se saznalo da na ovaj zbor dolazi i g. dr. Mehmed Spaho, za nj je vladalo silno interesovanje među svijetom koji se sakupio sa svih strana da prisustvuje.

Na raskršću, tri kilometra pred Gračanicom, sačekali su g. dra Spahu i njegove pratilce preko 200 konjanika i velik broj građana, smještenih u pedesetak kola. Tu je g. dra Spahu pozdravio g. Mujaga Muftić, predsjednik mjesnog odbora J.M.O. u Gračanici. Uz oduševljeno klicanje svijeta, svrstana je imponzantna povorka, kojom se krenulo u Gračanicu.

Na gračaničkim ulicama nalazila se ogromna masa svijeta, koja je povorku pozdravljala sa silnim oduševljenjem kličući g. dru Spahi. Kad je povorka došla pred zgradu Muslimanske Čitaonice izašao je pred g. dra Spahu predsjednik čitaonice g. Aliaga Prohić i pozdravio ga ovim govorom:

“Gospodine Ministre! Dični naš vođo! Mene je zapala rijetka čast, da Vas pri Vašem dolasku na zbor u Gračanici mogu da pozdravim. U ime pristaša naše stranke i ogromne većine građanstva ovog grada, te muslimanskog stanovništva sreza ja Vas najsrdačnije pozdravljam sa dobro nam došli! Punih osam godina Vi vodite politiku muslimanskoga dijela našeg naroda u Bosni i Hercegovini zavidnim taktom. Osam teških godina Vaše je ime vezano uz muslimanski zajednicu u borbi za njena prava, po Vama se u cijelom svijetu zna za muslimane u Bosni i Hercegovini, da ih ima, da su živi i da su dorasli borbi, koju im donose vrijeme i prilike. Vjerujte mi, Gospodine Ministre i dični naš vođo, kad Vam zaželim još dug niz godina života i krepka zdravlja, da ću samo reći na svoja usta ono što ovog časa misle i osjećaju prisutne hiljade naše braće iz sreza Gračaničkog. Ja vam kličem iz dna duše: da

Vas Bog poživi na korist našega naroda i diku i ponos naše zajednice! Živio!”

G. dr. Spaho, burno pozdravljen klicanjem u kratko je zahvalio na ovom srdačnom dočeku i uputio se sa svojim pratiocima, te istaknutim našim gračaničkim pristašama u čitaonicu, gdje se malo odmorio. Uz burne pozdrave sakupljene ogromne mase svijeta – bilo je prisutno oko 5.000 duša – krenuo je zatim na zborište na žitnoj pijaci. Tu je u 10 sati otvorio zbor g. Mujaga Muftić, predlažući za predsjednika zbora g. Edhem ef. Mula-bdića, dosadašnjeg poslanika za Gračanicu i Maglaj. G. Mulabdić istakao je kako je neobično zadovoljan što može predsjedati ovakvom velebnom zboru, naglašujući da je to novi dokaz velike svijesti birača, te predao riječ g. dru Mehmedu Spahi, spominjući subotnji pokušaj atentata na g. dra Spahu¹⁶, pri čemu su g. dru Spahi priređene oduševljene manifestacije.

Burno pozdravljen, g. dr. Mehmed Spaho održao je jedan podulji politički govor, u kojem je istakao svoje stanovište u sadašnjoj političkoj situaciji. Naglasio je općenito važnost ovih izbora za dalji razvoj prilika u našoj zemlji, koja je ugrožena ekonomskom krizom, od koje najviše pati seoski svijet. O tome je govorio vrlo opširno, što je izazvalo nebrojene izjave zadovoljstva sakupljenog ogromnog broja seljaka. Naročito je u svom govoru istakao rezultate općinskih izbora u Zagrebu, gdje je g. Stjepan Radić doživio veliki poraz.

¹⁶ Kao najistaknutiji bošnjački (muslimanski) lider i političar u jednom teškom i turbulentnom vremenu, posebno za narod koji je predvodio, Mehmed Spaho se od početka svoje političke karijere našao na udaru ne malo, svojih političkih protivnika. Historičari su zabilježili tri neuspjela atentata na ovog političara. Prvi se dogodio u Višegradu 1922. godine u hotelu “Višegrad” kada je na njega pucano iz neposredne blizine (srećom, metak je prošao nekoliko centimetara od glave), drugi pokušaj desio se u sarajevskom muslimanskom društvu “El Kamer, 1923. godine, kada je u te prostorije bačena eksplozivna naprava i treći (koji ovdje spominje Mulavdić), 1927. godine, tokom predizborne kampanje za Opšte izbore. Mnogi danas smatraju da je Spaho ubijen trovanjem (četvrti atentat) u hotelu “Srpski kralj”, u Beogradu, 29. 6. 1939. godine, mada za to nema pouzdanih dokaza.

različiti i radikali nisu učinili ništa da pomognu bosanskom svijetu. U koliko je i bilo među njima muslimana, oni se sada vraćaju natrag u naše redove, jer se radikalna stranka cijepa na parčeta, kao što je g. Trifković rekao u Derventi.

Onda je govorio g. Vaso Marinković kao delegat odbora J.M.O. i Demokratske zajednice iz Gradačca, od kojih donosi pozdrave i čestita prisutnima što su članovi Demokratske zajednice, čiji su vođe najčestitiji ljudi gg. Ljubomir Davidović i dr. Mehmed Spaho (burno klicanje). Veli da demokratama Srbima pravoslavnim predbacuju da su se povelili za muslimanima, a on odgovara kao dobar Srbin, da je njemu ponos i dika da su mu vođe gg. Ljuba Davidović i Mehmed Spaho. Mi idemo zajedničkim radom k dobru naše otadžbine. Demokratska zajednica radi za težaka i uopće za malog čovjeka.

Najzad je zaključio zbor g. Edhem ef. Mula-bdić kraćim govorom, u kojem je istakao da je prije godinu dana sa istog mjesta g. dr. Srškić govorio da se muslimani ne boje za svoju vjeru, ne boje dok je radikala i njihovih bajoneta. A isti taj dr. Srškić krnji stalno sa radikalskim ministrima naš vjersko-prosvjetni autonomni statut, postavlja za imame kojekakve brice, kočijaše i slične, a za muhtare najgore ljude u selu, samo ne bi li što više muslimanskih glasova ulovio. Ali zahvaljujući svijesti muslimana, ne polazi mu posao za rukom. Apelirao je na prisutne da se isto tako dostojanstveno, kako su se sastali i razidu i zaključio zbor sa poklicima: "Živila Demokratska zajednica! Živio Ljubomir Davidović! Živio dr. Spaho!"

Još dugo su trajali poklici sa svih strana i uz poklike, uputio se g. dr. Spaho sa svojim pratiocima u hotel Sokol, gdje je bio priređen banket.

Na ovom zboru bilo je mnogo naroda sa strane, iz drugih srezova, koji su došli pod

vodstvom svojih prvaka. Između ostalih vidjeli smo gg: Izetbega Jahića iz Gradačca, Jocu Jovanovića iz Gradačca, Muhamedagu Hadžimujagića iz Doboja, Ibrahima Mujičića iz Doboja i dr.

***

Kao čovjek "neponovljive političke harizme i profilirane državničke mudrosti", dr. Spaho je u svim prilikama, pa i najtežim, tokom svoje političke karijere, kao nesporan vođa bosanskih muslimana, donosio vrlo važne, ponekad i sudbonosne odluke. Tu je, svakako, bilo i nekih loših političkih poteza, pa i promašaja, ali u cjelini gledano, uzimajući u obzir složene i vrlo nepovoljne opće prilike u kojima je djelovao, za njega se, bez ikakve rezerve, može reći "da (je) odigrao nemjerljivu ulogu u profiliranju bošnjačke politike između dva svjetska rata."

Svoju političku strategiju i taktiku jezgrovito je, u jednoj prilici, formulisao odgovarajući na pitanje koji je recept njegovog političkog uspjeha. Kako je zabilježeno, na to je dao sljedeći odgovor: "Da biste bili dobar političar i strateg, u džepu uvijek morate imati svoju vlastitu ostavku. U politici uvijek morate rizikovati i biti spremni na kritiku, a ljudi će vas cijeniti onoliko koliko budete iskreni prema njima".¹⁸

Dobar savjet, zlata vrijedi, ovaj Spahin, naročito danas.

18 Enes Omerović, Feljton povodom obljetnice smrti dr. Spahe: zašto bošnjački historičari nikad ne otkrivaju ubice bošnjačkih lidera, <http://www.thebosniatimes.com/feljton-povodom-obljetnice-smrti-dr-spahe-za-sto-bosnjacki-historicari-nikad-ne-otkrivaju-ubice-bosnjackih-lidera/>, uvid ostvaren 25. 08. 2014. (napomena: autor ovog feljtona odbranio je magistarski rad na Filozofskom fakultetu u Sarajevu pod naslovom "Politička djelatnost dr. Mehmeda Spahe 1906.-1939., upravo je u pripremi i knjiga na istu temu).